

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Η αρχική παρέμβαση πολλών από εμάς στο κείμενο των 56 (βλ. <https://goo.gl/aORrN3>) αφορούσε το πάγιο αίτημα της ελληνικής γλωσσολογικής κοινότητας και των ειδικών της εκπαίδευσης αλλά και της ελληνικής κοινωνίας να αναβαθμιστεί η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στο γυμνάσιο, με αποσύνδεση της διδασκαλίας της νέας ελληνικής από τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής. Το θέμα τέθηκε επ' ευκαιρία του εθνικού διαλόγου για την παιδεία και ενόψει των κυοφορούμενων αλλαγών.

Αμέσως μετά τη δημοσιοποίηση του κειμένου των 56 ακολούθησε πλήθος επιστολών, άρθρων, παρεμβάσεων, συλλογών υπογραφών κ.λπ. στα έντυπα και στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, στο διαδίκτυο και ειδικότερα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, από φορείς ή μεμονωμένα άτομα που έχουν επαγγελματικό, ακαδημαϊκό, ερασιτεχνικό, εθνικό ή άλλου είδους ενδιαφέρον για τη διατήρηση της διδασκαλίας των αρχαίων στο δημόσιο σχολείο. Καθώς τα κείμενα αυτά περιλαμβάνουν ποικίλους ανυπόστατους ισχυρισμούς, που συχνά υπερβαίνουν τα όρια του ευτράπελου, ως μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας με αρμοδιότητα στα γλωσσικά θέματα οφείλουμε να ενημερώσουμε την κοινή γνώμη για την επιστημονική αλήθεια.

Τα επιστημονικά ζητήματα που αφορούν τη διδασκαλία της πρώτης γλώσσας αλλά και το ειδικό θέμα της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής από το πρωτότυπο ή από μετάφραση στο γυμνάσιο έχουν εξεταστεί και συνεχίζουν να εξετάζονται με πλήθος θεωρητικών και εφαρμοσμένων ερευνών από διαφορετικές οπτικές στην Ελλάδα και το εξωτερικό και τα επιστημονικά πορίσματα έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια.

Με βάση αυτά τα πορίσματα, εκθέτουμε παρακάτω τις αρχές των ειδικών κλάδων της γλωσσικής επιστήμης για τη δομή, την ιστορία, την κατάκτηση και τη διδασκαλία της γλώσσας σε αντιδιαστολή προς τις διαδεδομένες πλάνες και μύθους γύρω από τη φύση της γλώσσας και τη γλωσσική διδασκαλία που ανασύρθηκαν και πάλι, με αφορμή το φλέγον ζήτημα της διδασκαλίας της νέας και αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο γυμνάσιο.

Α. Η πρώτη θεμελιώδης πλάνη είναι ότι την πρώτη γλώσσα τη μαθαίνουμε μέσω διδασκαλίας και ότι, για να την κατακτήσουμε «σε βάθος» και «ολοκληρωμένα», πρέπει να διδαχθούν παλαιότερες μορφές της (αρχαία, καθαρεύουσα...), οι οποίες αποτελούν και τη βάση για την κατάκτηση της νεοελληνικής «γραμματικής» (μορφολογίας και σύνταξης).

Στην πραγματικότητα, η (μη συνειδητή) γνώση της γραμματικής της πρώτης γλώσσας αναπτύσσεται με φυσικό τρόπο πολύ πριν την είσοδο των παιδιών στο σχολείο. Στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης, του λεγόμενου σχολικού εγγραμματισμού, δεν μαθαίνεται η γραμματική της γλώσσας. Αυτό που ονομάζουμε διδασκαλία της γραμματικής στο σχολείο στοχεύει στην απόκτηση συνειδητής γλωσσικής επίγνωσης της ήδη φυσικά και διαισθητικά ανεπτυγμένης δομής της γλώσσας, με σκοπό την εκμάθηση της γραμματικής ορολογίας. Με

απλά λόγια, ένα παιδί χρησιμοποιεί τέλεια π.χ. τον αόριστο ή τη γενική πληθυντικού με φυσικό τρόπο από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Στο σχολείο όμως μαθαίνει ότι λέγεται «αόριστος» ή «γενική πληθυντικού», πώς χρησιμοποιείται, πώς γράφεται κ.λπ. Τα όποια κενά, οι εξαιρέσεις σε σχηματισμούς γραμματικών τύπων μπορεί όντως να αφορούν επιβιώσεις στοιχείων από παλιότερες φάσεις της ελληνικής (π.χ. τα περίφημα τριγενή και δικατάληκτα επίθετα). Τέτοια στοιχεία όμως μπορεί και πρέπει να διδάσκονται πιο αποτελεσματικά με την ένταξή τους στο μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας. Αυτό μπορεί να γίνει με κατάλληλη εξήγηση του τρόπου με τον οποίο αποκλίνουν από το σύγχρονο σύστημα, παρά με την ανάμικτη διδασκαλία των εν χρήσει και παρωχημένων γλωσσικών μορφών, όπως γίνεται στο σημερινό μάθημα των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο. Η τρέχουσα φιλοσοφία του γλωσσικού μαθήματος μοιάζει να μην αναγνωρίζει το αυτονόητο, ότι δηλαδή η γραμματική της νέας ελληνικής είναι ένα αυθύπαρκτο σύστημα με τις δικές του κανονικότητες και δυναμικές. Αντιθέτως, σε μεγάλο βαθμό το γλωσσικό μάθημα σήμερα αντικατοπτρίζει την απαράδεκτη προκατάληψη ότι η σύγχρονη ομιλούμενη γλώσσα είναι ατελής και ότι απαιτεί διαρκή αναδρομή στο παρελθόν για κάλυψη των ατελειών.

Ως προς τους απώτερους στόχους της γλωσσικής διδασκαλίας στη μέση εκπαίδευση και την επαφή με τα κείμενα, αρχαία και νέα, θα πρέπει να σημειώσουμε τα εξής. Στο σχολείο η μαθήτρια/ο μαθητής εξασκείται: (α) στην πραγματοποίηση κατάλληλων γραμματικών και λεξιλογικών επιλογών για τη δημιουργία συγκεκριμένου νοήματος σε δεδομένο επικοινωνιακό και κοινωνικό πλαίσιο (π.χ. να ζητάει κάτι με ευγένεια ή χωρίς, να παρουσιάζει κάτι ως βέβαιο ή ως πιθανό, να δηλώνει κάτι με απόλυτο ή συγκρατημένο τρόπο)· και (β) στη γνώση της γραμματικής ορολογίας και κανόνων, ώστε να είναι σε θέση να ανακαλεί τους γραμματικούς κανόνες κατά τη διαδικασία βελτίωσης ή αναθεώρησης των κειμένων που έχει συνθέσει.

Επιπλέον, σε κάθε σύγχρονο πρόγραμμα εγγραμματισμού πρέπει να διερευνάται με κριτικό τρόπο η λειτουργία των γραμματικών δομών ως μέσων δόμησης νοημάτων και ως μηχανισμών ύφους· να εξετάζονται δηλαδή κριτικά οι γλωσσικές επιλογές των ομιλητριών/ομιλητών (π.χ. ενεργητική ή παθητική φωνή, παρατακτική ή υποτακτική σύνταξη) που χαρακτηρίζουν διάφορα είδη γραπτών και προφορικών κειμένων και τα επικοινωνιακά αποτελέσματα αυτών των επιλογών όσον αφορά τις νοηματικές αποχρώσεις που προσδίδουν στο κείμενο (π.χ. σαφήνεια, ενάργεια, επισημότητα, αυθεντία, λογοτεχνικότητα κ.λπ.). Το απώτερο ζητούμενο είναι ο κριτικός συσχετισμός με τις κοινωνικές και πολιτισμικές συμβάσεις και συνήθειες που καθορίζουν την παραγωγή και την ερμηνεία του λόγου σε διάφορα περιβάλλοντα χρήσης, η υποψιασμένη, κριτική ανάγνωση των κοινωνικών και πολιτιστικών νοημάτων που φέρουν τα κείμενα και που κωδικοποιούνται μέσα από τις γραμματικές δομές και το λεξιλόγιό τους.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, δηλαδή της στέρεης γλωσσικής καλλιέργειας με κριτική διάσταση, χρειάζεται επομένως αναλυτική ενασχόληση με κείμενα και γλωσσικές δομές που εξετάζονται κριτικά σε σχέση με τα περιβάλλοντα εμφάνισης και χρήσης τους. Η αποπλαισιωμένη γραμματοκεντρική διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής, μέσα από ασύνδετα μεταξύ τους αποσπάσματα και χωρίς εποπτεία του συνολικού κειμένου, του είδους και του συγκεκριμένου του, δεν είναι δυνατόν να εξυπηρετήσει τον στόχο αυτό. Αντιθέτως, μαθήτριες και μαθητές εξοπλισμένοι με τις παραπάνω γλωσσικές και κριτικές

δεξιότητες στη νέα ελληνική μπορούν, εφόσον το επιθυμούν, να προσπελάσουν πολύ πιο εύκολα, αποτελεσματικά και κριτικά σε μεταγενέστερο στάδιο την αρχαία ελληνική γραμματεία.

Β. Η δεύτερη θεμελιώδης πλάνη αφορά την καλλιέργεια του λεξιλογίου μέσω της αρχαίας ελληνικής.

Εξυπακούεται πως μεγάλο μέρος του λόγιου λεξιλογίου της νέας ελληνικής έχει αρχαιοελληνικές ρίζες ή έχει παραχθεί στη βάση αρχαιοελληνικών ριζών, ακόμα και όταν πρόκειται για νεολογισμούς όπως «σιδηρόδρομος», μεταφραστικά δάνεια όπως «βιοτεχνία» και διεθνισμούς όπως «μικροσκόπιο». Η εξοικείωση με τη λόγια γλωσσική παράδοση είναι αναγκαία, εφόσον στη σύγχρονη ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούνται και στοιχεία προερχόμενα από το γλωσσικό της παρελθόν· δεν εξασφαλίζεται όμως με τη διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας. Αντίθετα, θα ήταν πολύ αποτελεσματικότερη –παράλληλα με τη διδασκαλία της παραγωγής και της σύνθεσης των λέξεων– η ενσωμάτωση της ετυμολογίας στη διδασκαλία του λεξιλογίου της νέας ελληνικής, με ρητή και σαφή εξήγηση των μηχανισμών που διέπουν τον σχηματισμό και τον δανεισμό λεξικών στοιχείων και εκφράσεων από παλαιότερες μορφές της ελληνικής, αλλά και των αλλαγών που αυτές έχουν υποστεί στο ταξίδι τους μέσα στον χρόνο.

Γ. Η τρίτη θεμελιώδης πλάνη αφορά την ταύτιση της γλώσσας με τα κείμενα, του κώδικα με το περιεχόμενο.

Αν στόχος είναι η κατανόηση και η αποτίμηση του πολύτιμου πολιτισμικού κεφαλαίου που περιέχει η αρχαία ελληνική γραμματεία, αυτός ο στόχος δεν μπορεί να επιτευχθεί με την ενασχόληση με αποσπάσματα σε επίπεδο γραμματικής και με τη μετατροπή τους σε κείμενα θεματογραφίας. Αντίθετα, ο συγκεκριμένος στόχος μπορεί να επιτευχθεί με την κριτική και πολιτισμικά προσανατολισμένη ανάγνωση ολόκληρων κειμένων σε γλώσσα απόλυτα κατανοητή στους μαθητές – επομένως, από μετάφραση, η οποία κάλλιστα μπορεί να συνοδεύεται και από το πρωτότυπο αρχαίο κείμενο στη διπλανή σελίδα.

Όσον αφορά το σαθρό επιχείρημα ότι μόνο από το πρωτότυπο κατανοείται το ακριβές και πλήρες νόημα των κειμένων και ότι οι νοηματικές αποχρώσεις «χάνονται στη μετάφραση», υπενθυμίζουμε ότι, για να γίνουν κατανοητές οι νοηματικές και υφολογικές λειτουργίες των γλωσσικών επιλογών, προϋποτίθεται σύνδεση της γλώσσας με τα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα χρήσης της. Μόνο εφόσον καλλιεργηθεί στη ζωντανή γλώσσα αυτή η δεξιότητα, μπορεί να βοηθήσει και στην κριτική, στοχαστική προσπέλαση της γλώσσας και του ύφους των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Δ. Η τέταρτη θεμελιώδης πλάνη αφορά τις υποτιθέμενες ευεργετικές ιδιότητες της αρχαίας ελληνικής στην «όξυνση του νου» και στη βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας.

Υπάρχουν πολλές εμπειριστατωμένες έρευνες που δείχνουν ότι η εκμάθηση διαφόρων γλωσσών ή και διαλέκτων –και μάλιστα η συνύπαρξή τους και η αντιπαραβολική επεξεργασία τους– μπορεί να συντείνει στη γλωσσική καλλιέργεια, αλλά και γενικότερα στη γνωστική συγκρότηση του ατόμου, πάντοτε με την κατάλληλη παιδαγωγική προσέγγιση.

Αυτό άλλωστε αποτελεί ένα από τα συστατικά της γλωσσικής επίγνωσης, στην οποία πρέπει να στοχεύει η σχολική εκπαίδευση.

Ωστόσο, και στις παραπάνω παρεμβάσεις, οι ισχυρισμοί που διατυπώνονται για την αρχαία ελληνική δεν είναι αυτού του τύπου. Αντίθετα, φτάνουν να αποδίδουν την υποτιθέμενη βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας των μαθητριών και των μαθητών, ακόμα και τη θεραπεία της δυσλεξίας (!), στην «ανωτερότητα» της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ή στην υποτιθέμενη μοναδική στον κόσμο «μαθηματική» ή «λογική» δομή της, θέματα για τα οποία δεν έχει υπάρξει ποτέ και πουθενά καμία επιστημονική έρευνα. Συνεπώς, τέτοιες θέσεις ανήκουν στον χώρο της παραφιλολογίας και της ψευδοεπιστήμης και πρέπει να αντιμετωπίζονται όχι μόνο ως κωμικά αφηγήματα, αλλά και ως επικίνδυνα μυθεύματα. Ισχυρισμοί που δεν είναι βασισμένοι στη διεθνώς καθιερωμένη γλωσσολογική και παιδαγωγική έρευνα αλλά στη διαίσθηση, στη φαντασίωση και στην ακραία ιδεολογία δεν μπορούν να αποτελούν τη βάση των εκπαιδευτικών πολιτικών ενός σύγχρονου κράτους.

Ε. Η πέμπτη διαδεδομένη θεμελιώδης πλάνη και διαστρέβλωση της πραγματικότητας αφορά τη θέση του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών στο εκπαιδευτικό σύστημα άλλων, κυρίως ευρωπαϊκών, χωρών.

Η «διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών» σε άλλες χώρες, όπως π.χ. η Αγγλία και η Γαλλία, δεν έχει τον χαρακτήρα της τυπικής και ολοκληρωμένης εκμάθησης του γραμματικοσυντακτικού συστήματος, όπως συμβαίνει, δυστυχώς, στο ελληνικό γυμνάσιο. Αφορά τα στοιχεία της αρχαίας ελληνικής, αλλά ισότιμα και της λατινικής, που είναι πιο αναγνωρίσιμα στις οικείες κουλτούρες και σε καμία περίπτωση δεν υποκαθιστά ούτε «υποβοηθά» τη διδασκαλία της γραμματικής στην πρώτη γλώσσα. Επιπλέον, στις χώρες αυτές, η διδασκαλία/εκμάθηση των αρχαίων ελληνικών είναι προαιρετική ή/και διαθέσιμη σε ειδικά, π.χ. κλασικά, σχολεία, που αξίζει μάλιστα να αναρωτηθεί κανείς γιατί δεν υπάρχουν στην Ελλάδα. Το μάθημα αυτό αφορά κυρίως τον πολιτισμό, με έμφαση σε εμβληματικά μοτίβα και πολιτισμικές πτυχές του αρχαίου κόσμου και είναι πλαισιωμένο με διακειμενικές αναφορές και καλλιτεχνικές ή άλλες δημιουργικές δραστηριότητες. Ο κεντρικός μαθησιακός στόχος του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών στις χώρες αυτές είναι η γνωριμία των μαθητριών και των μαθητών με τον αρχαίο (ελληνικό) πολιτισμό, η ανάπτυξη του δημοκρατικού τους αισθήματος και η κατανόηση της έννοιας του πολίτη. Για του λόγου το αληθές, παραπέμπουμε στους αντίστοιχους αγγλικούς και γαλλικούς ιστότοπους (βλ. π.χ. <http://irisproject.org.uk> και <http://www.arretetonchar.fr>). Θα ήταν ευχής έργο αν κάτι τέτοιο αποτελούσε τον κύριο στόχο του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών και στο ελληνικό σχολείο, κάτι που προτάθηκε άλλωστε και στο κείμενο της παρέμβασης των 56.

ΣΤ. Η έκτη πλάνη αφορά την άποψη ότι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής στο γυμνάσιο θα αποτελέσει φραγμό στην «ξеноμανία» και στη χρήση των greeklish.

Πρόκειται για το σύνηθες κωμικό επιχείρημα, συνδεδεμένο με τη φοβική αντίδραση απέναντι στα greeklish, τα οποία δεν είναι γλώσσα, βέβαια, αλλά ένα σύστημα απεικόνισης/γραφής της ελληνικής γλώσσας με λατινικούς χαρακτήρες σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα (διαδίκτυο, sms) και για συγκεκριμένους λόγους (ταχύτητα, έλλειψη ελληνικών χαρακτήρων σε ορισμένα πληκτρολόγια κ.λπ.), ένα σύστημα που ούτε βλάπτει

ούτε βελτιώνει τη γλώσσα και δεν αποτελεί καν τμήμα της. Ωστόσο, ακόμα κι αν δεν μιλήσουμε για τα greeklish αυτά καθαυτά, αλλά θεωρήσουμε ότι η έγνοια των υπερασπιστών της διδασκαλίας της αρχαίας αφορά την τάση για «ξενομανία» στη γλώσσα, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι δεν υπάρχει καμία σοβαρή ένδειξη ότι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής αποτελεί φραγμό στην «ξενομανία». Αντίθετα, η απαξίωση της νέας ελληνικής, που επιτυγχάνεται μέσω του ιδεολογήματος ότι δεν μαθαίνεται πλήρως αν δεν υπάρχει το δεκανίκι της διδασκαλίας της αρχαίας, ότι, δηλαδή, δεν αποτελεί γλώσσα όπως όλες οι υπόλοιπες, μπορεί να οδηγήσει σε τέτοιου είδους φαινόμενα. Απάντηση και φραγμό στην «ξενομανία» επομένως αποτελεί μόνο ο ολοκληρωμένος εγγραμματισμός στη νέα ελληνική.

Κάθε φορά που ξεσπά σάλος για ένα θέμα γλωσσικού ενδιαφέροντος, δημοσιεύονται κείμενα στα οποία εκφράζονται επιστημονικά παντελώς ατεκμηρίωτες απόψεις. Η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών είναι μόνο ένα από τα πολλά θέματα για τα οποία διατυπώνονται επιστημονικά αβάσιμοι ισχυρισμοί. Ας θυμηθούμε, π.χ., την υποτιθέμενη κατάργηση γραμμάτων στη νέα γραμματική της πέμπτης και έκτης δημοτικού, ένα θέμα που συζητήθηκε πολύ το καλοκαίρι του 2012. Ακόμη και σε εφημερίδες που θεωρούνται έγκριτες αναλύονται γλωσσικά θέματα ερήμην των επιστημών της γλώσσας και των εκπροσώπων τους που υπηρετούν σε πανεπιστήμια ή ερευνητικά κέντρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Είναι απαράδεκτο τα πορίσματα των επιστημών της γλώσσας να μη γίνονται γνωστά στην κοινή γνώμη, ενώ υποστηρίζονται τόσες ανακρίβειες. Οι υπεύθυνοι εφημερίδων, περιοδικών και ιστότοπων καλό είναι να φροντίσουν να δημοσιεύονται όσο το δυνατόν περισσότερα κείμενα με πραγματικό επιστημονικό περιεχόμενο, τα οποία να παρέχουν αξιόπιστη ενημέρωση και να συμβάλλουν στον προβληματισμό της κοινής γνώμης γύρω από τα θέματα της γλώσσας.

Οι αρχές και οι θέσεις των επιστημών της γλώσσας και των λειτουργών τους δεν είναι δυνατόν να απουσιάζουν από το δημόσιο διάλογο για τη γλώσσα ή να απαξιώνονται από μεμονωμένα άτομα, ομάδες ή φορείς που αυτοανακηρύσσονται ως (οι μόνοι) ειδικοί για κάθε θέμα που αφορά το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της γλώσσας μας.